

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Joel Tomelius

Laglotten och pliktdelen

En studie av svensk och norsk arvsrätt

LAGF03 Rättsvetenskaplig uppsats

Kandidatuppsats på juristprogrammet
15 högskolepoäng

Handledare: Per Nilsén

Termin: HT 2019

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	2
FÖRKORTNINGAR	3
1 INLEDNING	4
1.1 Syfte och frågeställning	4
1.2 Metod och material	5
2 HISTORISK BAKGRUND	7
3 GÄLLANDE LAGSTIFNING	10
3.1 Svensk rätt	10
3.2 Nordisk rätt	12
3.2.1 Dansk rätt	13
3.2.2 Finsk rätt	13
3.2.3 Norsk rätt	13
3.2.3.1 Gällande rätt	14
3.2.3.2 Kommande rätt	14
4 DEBATTEN OM LAGLOTTEN OCH PLIKTDELEN	16
4.1 Den svenska debatten	16
4.1.1 Debatten i riksdagen	16
4.1.2 Övrig svensk debatt	18
4.2 Den norska debatten	19
4.2.1 Debatten i Stortinget	19
4.2.2 Övrig norsk debatt	21
4.3 Nordiska harmoniseringsmöjligheter	23
5 SLUTSATER	26
KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	31

Summary

There is an ongoing debate in the Swedish parliament regarding the purpose and existence of the reserved part (*laglotten*) within the Swedish inheritance law. The parliament does not seem to notice any major difficulties within the existing regulations despite yearly motions from parliament members and opinions from prominent legal researchers, practitioners, and debaters.

This study will examine the function of the reserved part and which arguments the Swedish parliament uses to legitimate the current regulation. In order to achieve this, the history of the reserved part and the current regulation in Sweden are briefly presented. The basics of the regulations of the reserved part in Norway, Denmark, and Finland are described to put the Swedish reserved part in a Nordic perspective. During 2019, the parliament of Norway presented a new upcoming inheritance law with the Norwegian reserved part mostly left intact. The new Norwegian law offers a possibility to discuss the Swedish reserved part from a modern perspective, and therefore the study focuses on Swedish and Norwegian inheritance law. The Swedish and Norwegian preparatory work are presented, as well as national legal practitioners' views regarding the reserved part and the possibility of harmonizing the Nordic inheritance laws.

The conclusion of the study is that one of the foremost important functions of the Swedish reserved part is to protect financially weak individuals. The reserved part should therefore not be excluded from Swedish inheritance law, but on the other hand be limited, either by amount or proportion. The Swedish legislator is also encouraged to examine the regulation of the Swedish forfeiture rule.

Sammanfattning

Laglottens funktion och existens har länge diskuterats i riksdagen. Trots årliga motioner och flera framstående rättsvetares ställningstagande mot laglotten tycks inte riksdagen benägen att rösta igenom ett sådant förslag i dagens läge.

Denna uppsats undersöker därför laglottens funktion och vilka argument som har presenterats för dess fortsatta existens i den svenska rättsordningen. Laglottens historia redogörs översiktligt och därefter presenteras den svenska rätten gällande laglotten. Därefter ges en grundläggande presentation av laglottens motsvarigheter i norsk, dansk och finsk rätt. Tyngdpunkten ligger på den norska rätten eftersom Norges Storting under år 2019 har röstat igenom en ny ärvdabalk som ännu inte har trätt i kraft. Stortinget valde att ha kvar sin motsvarighet till laglotten, *pliktdelen*. Den nya regleringen ger ett modernt perspektiv på laglotten respektive pliktdelens funktion och underlättar en mer nyanserad diskussion om den svenska laglotten. Sveriges respektive Norges förarbeten presenteras, följt av rättsvetenskapliga ställningstaganden och en diskussion om möjligheterna att harmoniera den nordiska successionsrätten.

Av uppsatsens analys dras bland annat slutsatsen att en av laglottens viktiga funktioner är att skydda ekonomiskt svaga individer men att den samtidigt bör begränsas till förmån för en vidare testationsfrihet. Uppsatsen föreslår att laglotten bevaras men att beloppet eller andelen bör begränsas. Dessutom uppmantras lagstiftaren att se över regleringen gällande bröstarvinges förverkande av rätt till arv.

Förkortningar

Bet.	Betänkande
MELL	Magnus Erikssons landslag
MESL	Magnus Erikssons stadslag
Mot.	Motion
NOU	Norges offentlige utgreiingar
Prop.	Proposition
Ref.	Referat
SOU	Statens offentliga utredningar
ÄB	Ärvidabalken (1958:637)

1 Inledning

1.1 Syfte och frågeställning

Inte minst inom familjerättens område ser vi tydliga spår från de gamla landskapslagarna. Laglotten har länge haft en betydelse för familjen i allmänhet och givetvis bröstarvingar och särkullbarn i synnerhet. Med tanke på att medellivslängden ökar och den svenska välfärden bistår medborgarna med ett socialt skyddsnät kan frågan ställas om laglotten har spelat ut sin roll. Detta är även något som uppkommer i den liberala diskussionen om ägande- och självbestämmanderätt. Dessutom visar sig vissa eventuella brister i den gällande rätten vid mer extrema, men ändå förekommande, fall som i det så kallade Arbogafallet.¹ Syftet med uppsatsen är därför att undersöka laglotsinstitutets funktion och hur den kan komma att förändras.

Som arbetet kommer att visa finns det motsvarigheter till laglotten i norsk, dansk och finsk rätt. Under våren 2019 röstade Norges Storting igenom en ny lag om arv och dödsboskifte (lov om arv og dødsboskifte (arveloven)). Med tanke på att den norska laglotten, *pliktdel*, fortfarande finns kvar är argumentationen om den högst aktuell. Argumentationen ger också ett modernt perspektiv på rätten för en stat att inskränka individers testationsfrihet. Det svenska och det norska arvsrätten har dessutom många likheter tack vare de nordiska juristmötena. Det är därför intressant att jämföra den svenska laglotten med den norska pliktdelen.

Frågeställningen för denna uppsats är vilken funktion laglotten respektive pliktdelen uppfyller och hur möjligheterna för en nordisk harmonisering ser ut.

¹ En kvinna dömdes för mord på sin far och för mordförsök på sin mor. Därmed förverkades kvinnans rätt till arv av sin far, men hon ärver fortfarande sin mor när denne avlider. Se Svea hovrätts dom B 8032-17 s. 36 ff.

Uppsatsen inleds med en historisk bakgrund till laglotten. Därefter följer en redogörelse för gällande rätt sett i relation till våra nordiska grannländers rättssystem med tyngdpunkt på den norska rätten. Olika ställningstaganden gällande laglotten och pliktdelen samt nordiska harmoniseringsmöjligheter kommer därefter att lyftas fram för att sedan analyseras tillsammans med redovisat material. Slutligen följer en slutsats av analysen.

1.2 Metod och material

Arbetet har utgått från av rättsvetenskapen tre kända metoder: rättsdogmatisk metod, rättshistorisk litteraturstudie och komparativ metod. Tanken med den rättsdogmatiska metoden är att förklara hur gällande rätt ser ut med stöd av lagtext, förarbeten, doktrin och rättsfall samt undersöka vilka effekter som den gällande rätten har. Syftet med att utgå från dessa av rättskälleläran kända källor är att försöka utkristallisera den objektivt gällande rätten.² Den rättshistoriska metoden används för att översiktligt förklara varför dagens gällande rätt avseende laglotten ser ut som den gör idag. Vid en komparativ studie är det viktigt att komma ihåg att det är två olika rättssystem som undersöks, och även om man skulle finna likheter gällande en viss reglering kan dessa likheter ha olika effekter beroende på respektive rättssystemets utformning och vilken funktion den aktuella rättsregeln har.³ Det är även viktigt att inte utgå från det egna rättssystemet för att försöka förstå ett annat system.⁴ Den svenska och den norska rätten tillhör dock enligt vissa den nordiska rättsfamiljen vilket underlättar jämförelsen.⁵ Eftersom laglottens funktion analyseras är det naturligt att ett rättsutvecklingsperspektiv tillämpas i analysen. Jämförelsen mellan svensk och norsk rätt utgår från ett komparativt perspektiv.

Med tanke på arbetes begränsning i förhållande till både tid och omfång fokuserar det på själva arvsrätten för bröstarvingar och särkullbarn. Av

² Kleineman, s. 21.

³ Valguarnera, s. 155.

⁴ Bogdan, s. 29.

⁵ Bogdan, s. 76.

samma anledning diskuteras inte hur kvinnliga bröstarvingar har diskriminerats genom historiens gång. Den internationella privaträtten kommer heller inte att behandlas då den inte har någon större relevans vid jämförelsen mellan svensk och norsk rätt gällande laglotten. Dansk och finsk rätt presenteras kortfattat för en enklare jämförelse mellan de nordiska länderna, men den isländska rätten har valts bort på grund av språkbarriären. Eftersom frågeställningen berör själva lagstiftningen och motiven bakom den har jag valt att inte undersöka några rättsfall; det har alltså inte funnits behov av att tolka ett visst lagrum.

Flera har uttryckt sig i den rättsvetenskapliga diskussionen gällande laglotten. Oscar Erixon och Henry Ohlsson har diskuterat laglotten utifrån en analys av hur testatorer avlidna åren 2002–2004 har fördelat sin kvarlåtenskap.⁶ Margareta Brattström och Anna Singer har öppnat upp för diskussion om laglotten, liksom Göran Lind.⁷ Peter Lødrup har tidigare gjort jämförelse mellan de nordiska ländernas syn och tillämpning av respektive form av laglott.⁸ Gällande den norska pliktdelen har bland annat John Asland och Peter Hambro gjort ställningstagande i juridiska tidskrifter.⁹

⁶ Erixon och Ohlsson, s. 18.

⁷ Brattström och Singer, s. 198 ff. samt Lind, s. 83 ff.

⁸ Lødrup, s. 68–121. Lødrup var professor vid Oslo Universitet.

⁹ Asland, s. 161–183 och Hambro (2013), s. 275–317. Asland är professor i civilrätt vid Oslo Universitet. Hambro är lektor emeritus i civilrätt vid Oslo Universitet.

2 Historisk bakgrund

Testamentets historia i Sverige sträcker sig tillbaka till 1200-talet. Under den tiden fanns det motstridigheter mellan den germanska sedvanerätten och den kanoniska rättens uppfattning; den förra hade intresse av att jord och gods skulle ges vidare till bröstarvingarna, medan den senare såg en möjlighet till att indriva mer pengar till den katolska kyrkokassan. Den kanoniska rätten stipulerade visserligen en oinskränkt testamentsfrihet men samtidigt förordnade den om *portio legitima*, laglotten, som var tänkt att gå till kyrkan utan att arvingarna skulle kunna bestrida detta. I den äldre västgöotalagens ÄB 10 fastställdes att arvingarna behövde godkänna ett testamente som testamenterade bort egendom till annan och att den kanoniska rätten inte kunde reglera ett sådant förfarande. Kyrkan uppskattade inte detta fokus på samtycke och lyckades få till en ändring vid slutet av 1200-talet efter påtryckningar mot lagmännen. Ändringen kom till i den yngre västgöotalagens kyrkobalk och innebar att ett testamente skulle bevittnas av minst två vittnen. Testamentet skulle följa huvudlottssystemet, vilket innebar att lotter skulle delas lika mellan arvlåtaren och arvtagarna. Arvlåtaren skulle få testamentera bort lotten som tillföll denne utan krav på samtycke från arvingarna.¹⁰

Upplandslagarna fastställde å sin sida att arvlåtaren fick överlåta valfri egendom till kyrkan, men enligt det så kallade arvejordssystemet hade arvlåtaren rätt att överlåta endast 1/10 av sin arvejord om arvingarna inte samtyckte till mer.¹¹ När MELL kom under 1350-talet saknades kyrkobalken på grund av konflikten mellan den katolska kyrkan och den inhemska rätten. Resultatet blev i slutändan att landslagen följde arvejordssystemet från Upplandslagarna.¹²

¹⁰ Hafström, s. 129 ff.

¹¹ Jord som en arvlåtare själv hade ärvt eller köpt innan äktenskapet, se Hafström s. 63.

¹² Hafström, s. 130 ff.

Till skillnad från landsbygden valde städerna att tillämpa laglottssystemet som innebar att barnlösa arvlåtare kunde borttestamentera 1/3 av sin förmögenhet och att resterande 2/3 skulle gå till arvingarna. Om arvlåtaren hade bröstarvingar krävdes bröstarvingarnas samtycke för att arvlåtaren skulle kunna testamentera sin egendom. När MESTL senare kom gällde enligt ÄB 19 att arvlåtaren fritt fick borttestamentera 1/10 av sin förmögenhet om denne hade bröstarvingar. Om arvlåtaren inte hade bröstarvingar men andra arvingar fick denne borttestamentera 1/3. Om det bara fanns arvlåtare som inte levde i Sverige fick hälften av förmögenheten borttestamenteras.¹³

1686 kom den första förordningen som skulle samordna lagarna gällande testamente på landsbygd respektive i städerna. Skillnaderna mellan arvejords- och laglottssystemet kvarstod dock. Förordningen låg till grund för testamentesregleringen år 1734, som bland annat ledde till förändringen att arvlåtare i städerna fick borttestamentera 1/6 om det fanns bröstarvingar, hälften om det bara fanns andra arvingar och hela förmögenheten om det bara fanns arvingar i utlandet.¹⁴ På landsbygden kunde avlingejord och lösören borttestamenteras utan samtycke, men arvejorden tillföll arvingarna.¹⁵ De arvsrättsliga skillnaderna mellan landsbygd och stad samt arvejordssystemet upphävdes genom förordningen ”den 21 december 1857 angående vad i testamente givas må, så ock om gåva av fast egendom”. Samma förordning stipulerade också att bröstarvingarnas laglott utgjorde hälften av kvarlåtenskapen. Laglotten fick inte testamenteras bort.¹⁶ Denna utformning av laglotten togs med i 1928 års arvslag och i dagens gällande 1958 års ÄB.¹⁷

Särkullbarn har långt ifrån alltid ansetts vara arvsrättsligt likställda barn inom äktenskapet. I medeltidens landskapslagar var särkullbarnens rätt till

¹³ Hafström, s. 131.

¹⁴ Hafström, s. 133.

¹⁵ Jord som köptes in under ett äktenskaps bestånd, se Hafström s. 63.

¹⁶ Brattström och Singer, s. 27.

¹⁷ Lind, s. 82.

arv begränsad i jämförelse med inomäktenskapliga barns. Dessa regleringar inkorporerades i 1734 års lag. Under 1800-talet började särkullbarnens arvsrättsliga ställning förbättras, men det blev först den 1 januari 1970 som särkullbarnen ansågs helt likställda med inomäktenskapliga barn.¹⁸ I propositionen till den senare lagändringen angavs som skäl för ändringen att samhället inte borde dela upp barnen i ”en bättre och en sämre lottad grupp”, utan istället förespråka rättslikhet.¹⁹ Den nya regleringen skulle främja social likställighet mellan en arvlåtares barn. I propositionen konstaterades det även att den nya regleringen stämde överens med samtidens rättsuppfattning; vissa skulle inte vara sämre lottade än andra på grund av sin börd.²⁰

¹⁸ Hafström, s. 84 ff.

¹⁹ Prop. 1969:124 s. 89.

²⁰ Prop. 1969:124 s. 89 ff.

3 Gällande lagstifning

3.1 Svensk rätt

De huvudsakliga bestämmelserna för arv och testamente återfinns i ärvdabalken (ÄB). Enligt den legala arvsordningen tillhör bröstarvingar den första arvsklassen. Om arvlåtaren var gift, och det inte finns ett testamente, ska hela kvarlåtenskapen tillfalla den efterlevande maken, även om det finns gemensamma barn, enligt 3 kap. 1 § st. 1 ÄB. Om arvlåtaren har särkullbarn har dessa möjlighet att välja mellan att utkräva sin del av arvet direkt eller att arva den efterlevande maken vid dennes bortgång enligt 3 kap. 9 § ÄB. Andelen som särkullbarnen ärver av den efterlevande maken ska motsvara lika stor andel som denne skulle ha ärvt av sin förälder.

Basbeloppsregeln i 3 kap. 1 § st. 2 ÄB innebär att den efterlevande maken är garanterad fyra basbelopp av kvarlåtenskapen. Basbeloppsregeln har företräde före samtliga arvingars rätt till arv. Om kvarlåtenskapen inte räcker till att uppfylla både basbeloppsregeln och bröstarvingarnas laglotter ärver bröstarvingarna det belopp som de skulle ha fått från arvlåtaren genom efterarv från den efterlevande maken.²¹

Enligt 7 kap. 1 § ÄB utgör laglotten hälften av kvarlåtenskapen. Om arvlåtaren var gift ärver efterlevande make gemensamma barns laglott med fri förfoganderätt. Om arvlåtaren skulle ha testamenterat bort mer än hälften av sig egendom kan varje enskild bröstarvinge påkalla jämkning enligt 7 kap. 3 § st. 1 ÄB. Påkallandet av jämkning ska ske inom sex månader efter arvsfiktet enligt 7 kap. 3 § st 3 ÄB. Möjligheten att jämka är dock till viss del begränsad. Om testamentstagaren är den efterlevande maken innebär inte ett påkallande av jämkning från en gemensam bröstarvinge att bröstarvingen får ut sin laglott. Effekten av jämkningen blir istället att den efterlevande maken ärver egendom som motsvarar laglotten med fri

²¹ Eriksson (1989) s. 328.

förfoganderätt. Vid den efterlevande makens död ärver bröstarvingen egendom som motsvarar laglotten från den först bortgångna maken.²²

7 kap. 4 § st. 1 ÄB innehåller bestämmelsen om det förstärkta laglottskyddet. Det innebär att om egendom har getts på ett sätt som kan likställas med testamente, alltså om arvlåtaren har haft till syfte att ordna med sin succession inför stundande bortgång, kan gåvomottogaren komma att behöva lämna tillbaka egendomen eller betala med kontanta medel om det inte finns tillräckligt kvar av kvarlåtenskapen för att uppfylla bröstarvingarnas laglotter. Bröstarvingen måste väcka talan i domstol inom ett år från det att bouppteckningen efter arvlåtaren avslutades enligt 7 kap. 4 § st 2 ÄB.

Om gåvan inte har getts på ett sådant sätt som kan likställas med testamente kan regleringen om förskott på arv i 6 kap. ÄB komma i fråga.

Presumtionen i 6 kap. 1 § ÄB innebär att en gåva till en bröstarvinge ska betraktas som förskott på arv om arvlåtaren inte har uttryckt motsatsen eller om det specifika fallet talar för det.²³ Effekten av ett förskott på arv blir ett avräknande på arvet.

Det är möjligt för en arvinge att förverka sin arvsrätt. Detta kan ske om bröstarvingen genom brott uppsåtligen har dödat någon som de skulle ärva enligt 15 kap. 1 § st. 1 ÄB. Detsamma skulle gälla om offret var testamentstagare. Enligt 15 kap. 1 § st. 2 ÄB förverkas rätten till arv om en arvinge har orsakat arvlåtarens död genom en uppsåtlig, brottslig handling som innefattat våld. Om gärningsmannen var under 15 år eller om det fanns synnerliga skäl för det förverkas inte rätten till arv. Enligt 15 kap. 2 § ÄB kan rätten till arv också förverkas om någon genom tvång eller liknande påverkat arvlåtarens testamente. I propositionen till dagens gällande

²² Eriksson, s. 194 f.

²³ Eriksson, s. 116 f.

reglering diskuterades inte möjligheten att arv ska förverkas vid våldshandlingar som inte leder till arvlåtarens död.²⁴

En annan situation som kan leda till att en bröstarvinge inte får ut sin laglott är om bröstarvingen har av sagt sin arvsrätt eller gjort ett arvsavstående. En arvsavsägelse, som regleras i 17 kap 2 § st. 1 ÄB, innebär att bröstarvingen skriftligen avsäger sig arvsrätten när arvlåtaren fortfarande är i livet. Även om en bröstarvinge har gjort det innebär det att hen enligt huvudregeln fortfarande har rätt till sin laglott när testatorn har avlidit, om bröstarvingen inte har fått skälig ersättning från testatorn i samband vid avsägelsen. Skälig ersättning utgör ett ungefärligt värde av laglotten vid tiden för avsägelsen.²⁵ Bröstarvingens egna arvingar kan inte träda i bröstarvingens ställe om arvsavsägelse har getts om inte annat har bestämts mellan testatorn och bröstarvingen enligt 17 kap. 2 § st. 3 ÄB.

Arvsavstående innebär i sin tur att en arvinge meddelar att denne avstår helt eller delvis från sitt arv efter att arvlåtaren har avlidit men före själva arvs kiftet. Enligt kap. 2 ÄB träder istadarättsberättigade avkomlingar i den arvsavstående arvingens ställe. Själva arvsavståendet är inte reglerat i lag, förutom bestämmelsen i 15 kap. 6 § FB om att förmyndare, god man eller förvaltare inte för den enskildes räkning avstå från arv eller testamente. En omyndig kan inte avstå sin rätt till arv. Som ovan nämnt kan dock sårkullbarn göra en speciell form av arvsavstående, men det innebär i praktiken att arvet fås ut senare.²⁶

3.2 Nordisk rätt

Nedan behandlas mycket översiktligt de centrala delarna av nordisk rätt gällande laglotten. Presentationen ger långt ifrån en heltäckande bild av

²⁴ Se prop. 1990/91:194 s. 21–37.

²⁵ Walin och Lind, s. 475.

²⁶ Eriksson, s. 252 ff.

respektive stats arvsrättslagar, men ger ändå indikation på hur laglotten skiljer sig åt mellan de nordiska länderna.

3.2.1 Dansk rätt

Enligt dansk rätt utgör en fjärdedel av arvlåtarens kvarlåtenskap *tvangsarv* enligt 5 § arveloven.²⁷ Om arvlåtaren efterlämnar make och barn kommer maken att få ena halvan av delen som utgör tvangsarv, och barnen delar lika på den andra halvan enligt 9 §. Om det inte finns något testamente ärver maken resten av kvarlåtenskapen, och om det heller inte finns några bröstarvingar ärver efterlevande make all kvarlåtenskap enligt 9 § st. 2. Det är möjligt att begränsa bröstarvingarnas lotter till en miljon danska kronor enligt 5 §, och denna begränsning regleras varje år i takt med inflationen sedan lagens ikraftträdande enligt 97 §.

3.2.2 Finsk rätt

Den finska ärvdabalken är mycket lik den svenska. Enligt 7 kap. 1 § ärvdabalken har bröstarvinge samt adoptivbarn och dess avkomling rätt till laglott som utgör hälften av arvslotten.²⁸ Om arvlåtaren var gift ska kvarlåtenskapen tillfalla den efterlevande maken om arvlåtaren inte har arvingar i den andra arvsklassen enligt 3 kap. 1 §. Den efterlevande maken har rätt att hålla den avlidne makens kvarlåtenskap oskiftad i sin besittning om den utgör lämplig bostad för den efterlevande maken, även om laglotten skulle inskränkas enligt 3 kap. 1 a §.²⁹

3.2.3 Norsk rätt

Norges nya arvelov röstades igenom i Stortinget den 14 maj 2019.³⁰ Den nya lagen har ännu inte trätt i kraft och därför kommer dagens gällande rätt att redovisas nedan och kort jämföras med den nya arveloven. I avsnitt 4.2 belyses motiveringen till den nya regleringen.

²⁷ LOV nr 515 af 06/06/2007, Arveloven.

²⁸ Ärvdabalken (5.2. 1965/40).

²⁹ Agell och Lødrup, s. 46.

³⁰ Ref. nr. 74 s. 3931.

3.2.3.1 Gällande rätt

Enligt nuvarande 29 § lov om arv m.m. ska bröstarvingarna få 2/3 av dödsboets netto som pliktdelsarv.³¹ Plikt delen är aldrig större än 1 miljon NKR för ett barn till arvlåtaren. Om barnbarn ärver genom istadarätten (1 §) har de rätt till minst 200 000 NKR. Arvlåtaren får inte råda över plikt delen. Undantag till denna huvudregel finns i 30–34 §§. Bland annat ger 30 § arvlåtaren möjligheten att ge en bröstarvinge rätt att välja viss egendom, men detta är inget tvång mot bröstarvingen; bröstarvingen kan välja att ta emot kontanter istället. Enligt 34 § kan arvlåtaren genom testamente göra bröstarvinge över 18 år arvlös om denne har dömts för brott mot arvlåtaren eller någon i sin närmaste släktkrets. Detsamma gäller om bröstarvingen inte har hjälpt arvlåtaren vid fysisk fara eller ekonomisk nöd.³²

Enligt 6 § har efterlevande make rätt till 1/4 av dödsboets netto om det finns bröstarvingar till arvlåtaren. Beloppet ska motsvara minst 4 basbelopp. Denna regel går att jämföra med den svenska basbeloppsregeln. Om de närmsta arvingarna är arvlåtarens föräldrar eller deras avkomma, har efterlevande make rätt till hälften av arvet eller minst 6 basbelopp. Finns det inga i detta stycke nämnda arvingar ärver maken allt.

3.2.3.2 Kommande rätt

Enligt den nya arveloven är det fortfarande 2/3 av dödsboets netto som är pliktdelsarv enligt 50 §, och pliktdelsarvet kan aldrig vara större än 15 basbelopp för varje bröstarvinge.³³ Arvlåtaren har dock möjlighet att testamentera bort hela eller delar av pliktdelsarvet om bröstarvingen ger samtycke. 51–56 §§ stipulerar större friheter för testatorn än gällande lagstiftning; exempelvis tillåter 51 § testatorn att testamentera egendom som är värd mer än bröstarvingens plikt del förutsatt att bröstarvingen ersätter dödsboet för det belopp som överstiger plikt delen. Möjligheten att göra en bröstarvinge arvlös finns i 55 §.

³¹ Lov om arv m.m. [arvelova] LOV-1972-03-03-5.

³² Hambro (2007), s. 230.

³³ Lov om arv og dødsboskifte (arveloven) LOV-2019-06-14-21.

Enligt 8 § har efterlevande make rätt till 1/4 av kvarlåtenskapen om det finns gemensamma barn. Maken ska få ett belopp som motsvarar minst 4 basbelopp. Om det inte finns bröstarvingar som ärver arvlåtaren, utan det istället är arvlåtarens föräldrar eller deras barn som ärver arvlåtaren, ska den efterlevande maken ärva hälften av dödsboets netto eller minst 6 basbelopp enligt 9 §. Maken ärver allt om det varken finns barn, föräldrar till arvlåtaren eller avkomma till föräldrarna.

4 Debatten om laglotten och pliktdelen

4.1 Den svenska debatten

4.1.1 Debatten i riksdagen

I SOU 1981:85 kom de familjerättskunniga fram till att laglotten borde slopas. Argumenten för detta ställningstagande var bland annat att den efterlevande makens ställning skulle stärkas med fri testamentsrätt och att makarna skulle kunna komma fram till den mest lämpade lösningen för deras situation. I utredningen hade även möjligheten för efterlevande make att bo i oskiftat bo föreslagits och de familjerättskunniga tänkte sig att bröstarvingar inte skulle kunna kräva ut sin laglott innan den efterlevande maken också hade avlidit. De familjerättskunniga såg heller ingen större anledning till att bröstarvingarna skulle ha bättre rätt till arv än efterlevande make och att relationen mellan arvlåtaren och bröstarvingarna respektive efterlevande make inte borde skiljas åt med laglotten.³⁴ Vidare påpekade de i utredningen att bröstarvingar inte längre var beroende av arvet från sina föräldrar på samma sätt som de en gång har varit i historien. Dessutom var det inte så vanligt att testamente upprättades till förmån för någon utanför kärnfamiljen, vilket de familjerättskunniga menade talade för att laglotten inte utgjorde ett skydd för bröstarvingar i lika hög grad som för den efterlevande maken.³⁵

Trots de familjerättskunnigas ställningstagande reserverade sig tre av dem mot förslaget om att slopa laglotten. De menade att en fri testamentsrätt ”i första hand skulle användas till att utesluta arv för s.k. utomäktenskapliga barn”.³⁶ Vidare menade de att laglotten stärker familjebanden och främjar en rättvisa mellan barnen. De tyckte även att föräldrar har ett ansvar för sina

³⁴ SOU 1981:85 s. 211.

³⁵ SOU 1981:85 s. 208.

³⁶ SOU 1981:85 s. 487.

barn och att detta ansvar inte ska snävas in. Kritiken handlade även om att risken finns att barn skulle pressa sina föräldrar om testationsfrihet rådde. Slutligen såg de ett problem med att bli det enda landet i Norden som har avskaffat laglotten.³⁷

I prop. 1986/87:1 ansåg dock regeringen att laglotten hade en tillräcklig betydelse för att inte slopas. Skälen för regeringens förslag var att laglotten ansågs uppfylla två syften. För det första ansågs arvlåtare och bröstarvingar ha en ekonomisk och social samhörighet som innebär rätt till en del av kvarlåtenskapen. För det andra ansågs laglotten skapa en viss rättvisa mellan bröstarvingarna. Regeringen konstaterade att det var ”förhållandevis ovanligt att testamente upprättas till förmån för någon annan än de närmaste släktingarna” och att rättvisan som laglotten var tänkt att uppnå gäller främst mellan bröstarvingarna.³⁸ Regeringen menade också att fri testationsrätt också skulle kunna leda till att barn från tidigare äktenskap skulle särbehandlas negativt, att frågan om att slopa laglotten var alldeles för tidigt väckt i förhållande till den relativt nya regleringen om att särkullbarn hade lika arvsrätt som inomäktenskapliga barn och att den nordiska samhörigheten skulle värnas. Den efterlevande makens rätt till kvarlåtenskap skulle stärkas på annat sätt, bland annat genom att införa dagens 3 kap. 1 § ÄB om barnens rätt till efterarv.³⁹

Förslag på ändringar av laglotten har motionerats gång på gång sedan ovan nämnda proposition. En av de senare motionärerna är exempelvis Boriana Åberg som menade att det är problematiskt att en bröstarvinge har rätt till sin laglott även om denne inte har haft kontakt med arvlåtaren eller om bröstarvingen har utsatt arvlåtaren för trakasserier eller misshandel. Motionären ansåg att laglotten är otidsenlig och strider mot egendomsrätten, och att det därför finns behov av att se över lagstiftningen.⁴⁰ Motionen togs upp i civilutskottets betänkande där samma motivering som presenterades i

³⁷ SOU 1981:85 s. 486 ff.

³⁸ Prop. 1986/87:1 s. 79.

³⁹ SOU 1981:85 s. 78 ff.

⁴⁰ Motion 2018/19:1862.

prop. 1986/87:1 gavs. Utskottet menade att det saknades tillräckliga skäl för att se över regleringen av laglotten. Därmed avslogs motionsyrkandet och riksdagen följde utskottets förslag.⁴¹

4.1.2 Övrig svensk debatt

Oscar Erixon och Henry Ohlsson har studerat data gällande hur svenska medborgare som avled åren 2002–2004 valde att testamentera sin egendom. Erixon och Ohlsson stipulerade fyra urvalskriterier: den avlidna skulle ha varit änka/änkling, ogift eller skild, ha haft kvarlåtenskap att fördela, ha efterlämnat minst en laglotsberättigad bröstarvinge och ha upprättat ett testamente. Undersökningen visade att 18 procent av de nära 102 000 avlidna som uppfyllde de tre första urvalskriterierna hade upprättat ett testamente. Efter ytterligare avgränsningar utgjorde urvalet 15 700 avlidna. En av slutsatserna som drogs var att det är få fall då testatorn försökte att överträda laglotten; 20 procent av testatorerna, eller 3 procent av samtliga avlidna som enligt studien berörs av laglottssystemet, försökte att överträda laglotten. Det var med andra ord få som begränsas av den gällande rätten enligt Erixon och Ohlsson. När laglotten väl överträdde brukade bröstarvingarna respektera denna vilja. Det kan enligt Erixon och Ohlsson bland annat handla om att testatorn ville testamentera egendom till sin make eller sambo, vars arvsrätt bröstarvingarna kan ha ansett vara lika stark som deras egna.⁴²

Även Margareta Brattström och Anna Singer har kommenterat laglottens funktion i den svenska rätten. Enligt dem skulle Erixon och Ohlssons slutsatser kunna tala för att laglotsregleringen kan tas bort utan någon större påverkan för bröstarvingarna, men samtidigt menade Brattström och Singer att laglotten kan ha en starkt normerande funktion som innebär att föräldrar inte inskränker laglotten eller gör skillnad mellan sina barn även om föräldrarna annars skulle vilja det.⁴³ Brattström och Singer bemötte

⁴¹ Bet. 2018/19:CU7 s. 77 ff.

⁴² Erixon och Ohlsson, s. 18 ff.

⁴³ Brattström och Singer, s. 203.

argumentet om att barn kan särbehandlas med att dagens laglottssystem fortfarande tillåter viss särbehandling; testatorn kan exempelvis testamentera hälften av sin kvarlåtenskap till ett av sina barn. Det faktum att en testator kan kringgå regleringen om förskott på arv genom att ge en uttrycklig föreskrift om att en gåva inte ska betraktas som ett förskott på arv, innebär enligt Brattström och Singer att laglottssystemet inte alltid kan uppnå den rättvisa som förarbeten och propositioner har förespråkat. Samtidigt menade Brattström och Singer att laglotten uppfyller funktionen att stärka den sociala och ekonomiska samhörigheten mellan barn och föräldrar. De presenterade ett förslag om att bröstarvingar istället ska kunna ha en möjlighet att begära jämkning av testamente. Brattström och Singer var dock självkritiska och underströk att en sådan jämkningsmöjlighet kan vara svår att förstå och leda till ökade konflikter mellan bröstarvingarna. Därmed menade Brattström och Singer att det hade varit enklare att begränsa laglottens storlek på liknade sätt som dansk rätt.⁴⁴

Göran Lind har framfört liknande argument för och mot laglotten. Dessutom menade han att en ökad testationsfrihet underlättar generationsskiften i familjeföretag, då bröstarvingen som ärver företaget inte skulle behöva lösa ut de andra bröstarvingarna. Dessutom belyste Lind det orimliga i att en bröstarvinge som utövat våld mot sin förälder inte kan göras arvlös. Argument för laglotten var enligt Lind att viss egendom identifieras som familjeegendom och att minderåriga eller de med funktionsvariationer kan ha ett större försörjningsbehov som är skyddsvärt. Lind förespråkade en beloppsbegränsad laglott om 70 prisbasbelopp.⁴⁵

4.2 Den norska debatten

4.2.1 Debatten i Stortinget

I NOU 2014:1 uttryckte Justis- og beredskapsdepartementets kommitté Arvelovutvalget sin inställning till pliktdelen. De argument som

⁴⁴ Brattström och Singer, s. 199 ff.

⁴⁵ Lind, s. 83 ff.

presenterades för pliktdelen var bland annat att pliktdelsregleringen bygger på gamla uppfattningar om solidaritet och att viss egendom ska bevaras inom familjen. Arvlåtarens barn kan ha hjälpt till på olika sätt för att föräldrarna skulle kunna bygga upp sin förmögenhet genom att hjälpa till i hemmet eller tagit hand om sina åldrade föräldrar. Vidare menade kommittén att föräldrar har ett ekonomiskt ansvar för sina barn, och de barn som har det sämre ställt inte ska bli en börda för samhället om testatorn har gjort dem arvlösa. Kommittén ansåg även att bröstarvingarna bör försäkras en viss del av arvet eftersom det kan vara svårt att komma in på den norska bostadsmarknaden. Kommittén menade också att pliktdelen kan bidra till minskade konflikter inom familjen och utgångspunkten är att alla barn ska behandlas lika. Arvlåtaren ska inte kunna pressa sina barn genom att hota med att göra dem arvlösa, och barnen ska inte heller kunna pressa sina föräldrar för att få mer, eller all, egendom i arv. I utredningen underströk kommittén att pliktdelen har en lång historia som inte bör brytas alltför drastiskt och att pliktdelen har likheter i andra stater, inte minst inom Norden, som bör bevaras.⁴⁶

Argument mot pliktdelen kunde enligt kommittén vara att full testationsfrihet borde råda eftersom testatorn hade rätt att disponera över sin egendom när denne var i livet. Underhållsplikt gentemot sina barn borde bygga på reella behov, och om en testator har flera barn och ett av barnen har ett mycket större behov borde arvlåtaren kunna testamentera mer till det barnet än vad dagens regler tillåter. Samtidigt påpekade kommittén att de flesta bröstarvingar idag är vuxna i 50-årsåldern och har en stabil ekonomi redan innan arvsskiftet. Behovet är alltså inte lika stort som vid pliktdelens tillkomst. Att det fortfarande finns en möjlighet för arvlåtaren att särbehandla sina barn genom den fria delen av kvarlåtenskapen rubbar hållbarheten i argumentet för pliktdelen; barnen kan fortfarande bli pressade av sina föräldrar.⁴⁷ I slutändan kom Arvelovutvalget fram till att mycket talade för båda ståndpunkterna och hamnade i slutsatsen att bröstarvingarnas

⁴⁶ NOU 2014:1 s. 141 f.

⁴⁷ NOU 2014:1 s. 142 f.

pliktdel borde utgöra hälften av arvingarnas laglott, och inte 2/3 av dödsboets netto. Kommittén ansåg att det var en rimlig förändring som inte var alltför drastisk och stämde överens med den internationella tendensen att beräkna laglotten efter arvslotten och inte efter dödsboets netto.⁴⁸

I prop. 107 L hänvisade departementet till liknade argument som Arvelovutvalget hade presenterat. Ett nytillkommet argument var att pliktdelen bör finnas kvar för att tillgodose de åtaganden som Norge åtagit sig genom bland annat FN:s kvinnokonvention, barnkonvention och konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning, då det inte ansågs finnas lika stora möjligheter för testatorer att särbehandla sina barn på grund av kön eller funktionshinder. Dessutom ansåg departementet att pedagogiska skäl talade mot ändringen; både yrkesverksamma jurister och privatpersoner är vana vid de regler som har funnits i en generation och det borde därför inte göras alltför drastiska ändringar utan en reell grund. Slutligen fann departementet brister i Arvelovutvalgets förslag; kommittén hade som ovan nämnt föreslagit att bröstarvingarnas pliktdel borde utgöra hälften av bröstarvingarnas arvslott. Departementet ville uppmärksamma att pliktdelen blir betydligt lägre när det är bröstarvingarnas arvslott, och inte dödsboets netto, som beräkningen av pliktdelen grundar sig på. Att därmed även sänka andelen begränsar pliktdelen ytterligare. Departementet ansåg alltså att det inte fanns tillräckliga argument som talade för en pliktdelsändring och att regleringen därmed skulle bevaras. Departementet ansåg dock att pliktdelen skulle begränsas utifrån basbelopp som är lättare att anpassa än fasta belopp.⁴⁹

4.2.2 Övrig norsk debatt

John Asland har diskuterat för- och nackdelarna med pliktdelen. De intressen som han har tagit upp stämmer överens med de som har presenterats i NOU 2014:1 och prop. 107 L: solidaritet mellan

⁴⁸ NOU 2014:1 s. 144.

⁴⁹ Prop. 107 L s. 92 ff.

generationerna, viss egendom bör stanna inom familjen, föräldrarnas underhållsskyldighet även efter döden, likhet mellan barnen, förutsebarheten för barnen och slutligen tradition. Argument som enligt John Asland talar mot pliktdelen är rätten att bestämma över sin egen egendom och att de flesta bröstarvingarna är i 50-årsåldern. Dessutom menade han att så länge det finns en del som testatorn kan testamentera fritt kan konflikt mellan livsarvinge uppstå och att en större testationsfrihet skulle bli enklare även för framtida arvlåtare att förstå och tillämpa på egen hand.⁵⁰

Med tanke på skyddsintresset för testatorns närmaste släktingar bör pliktdelen förbli kvar enligt Asland. Samtidigt talade han för ändringar i gällande rätt, som att arvlåtaren bör få möjligheten att bestämma att kontanter kan ges till en livsarvinge istället för egendom, värdepapper och liknande. Dessutom föreslog han att lagändring hade kunnat ske så att arvlåtaren kan bestämma att barnbarnen till en livsarvinge ska ärva istället. Han diskuterade även möjligheten att ha en åldersgräns på pliktavet, men den idén ansåg han strida mot pliktdelens funktion att upprätta likabehandling mellan bröstarvingarna. Slutligen ansåg John Asland att det fanns möjlighet även inom den norska rätten att kringgå pliktdelen, förutsatt att bröstarvingen ger sitt samtycke.⁵¹

Peter Hambro har i sin artikel fokuserat på hur efterlevande make eller sambo kan tillförsäkras egendom, då de oftast har större behov av kvarlåtenskapen än bröstarvingarna. Även Hambro har poängterat möjligheten för arvlåtaren att be bröstarvingarna om ett förhandssamtycke om att pliktdelen inskränks vilket innebär att bröstarvingen fortfarande uppfattas som arvinge, utan att denne för den delen kan begära ut sin pliktadel.⁵²

⁵⁰ Asland, s. 165 ff.

⁵¹ Asland, s. 178–183.

⁵² Hambro (2013), s. 316 f.

Även Agell och Lødrup har uttryckt sig i debatten. Likväl som andra debattörer menade de att ett tungt argument för pliktdelen är att likabehandling mellan bröstarvingarna främjas. De påpekade att särbehandling ändå kan ske mellan bröstarvingarna, speciellt när det finns stora egendomar i dödsboet. Samtidigt menade de att det kan finnas en poäng i att försäkra att minderåriga bröstarvingar inte kan göras arvlösa.⁵³

4.3 Nordiska harmoniseringsmöjligheter

Möjligheten att harmonisera laglotsregleringarna i de nordiska länderna har länge debatterats. Det finns flera som har ansett att möjligheterna för en mer omfattande harmonisering av arvsrätten inom de nordiska länderna är begränsade. En av de är Torstein Frantzen, som menade att det är svårt att harmonisera rätten när de olika nordiska länderna arbetar fram nya lagar vid olika tidpunkter.⁵⁴ Danmark fick en ny arvelov 2007 och Norge har idag en ny arvelov som väntar på att träda i kraft. För att påtaglig harmoni ska uppnås behövs, enligt Frantzen, ett närmare arbete mellan de nordiska länderna. Ett annat problem som Frantzen påpekade var att det även inom Norden finns två mindre rättsfamiljer när det gäller arvsrätten: den norsk-danska och den svensk-finska. Dessa rättsfamiljer skiljer sig åt, bland annat genom att norsk rätt tillämpar *uskifte* (möjligheten för efterlevande make att skjuta upp bodelningen) vilket varken Sverige eller Finland tillämpar på samma sätt.⁵⁵ Något annat som utmärker både norsk och dansk rätt är att det finns kvalitativa begränsningar i testationsfriheten, vilket inte finns i svensk och finsk rätt. Den kvalitativa begränsningen innebär bland annat att egendom vars värde överstiger den delen av dödsboet som kan testamenteras fritt inte kan lösas ut av arvtagaren genom att betala ut mellanskillnaden till andra arvtagare.⁵⁶ Samtidigt menade Frantzen att det

⁵³ Agell och Lødrup, s. 42 f.

⁵⁴ Torstein Frantzen har tidigare varit professor vid Universitetet i Bergen.

⁵⁵ Frantzen, s. 14–15.

⁵⁶ Agell och Lødrup, s. 39 f.

givetvis finns en poäng i att föra samtal mellan de nordiska länderna för inspiration till egna lösningar på rättsliga regleringar.⁵⁷

Agell och Lødrup ansåg att laglottssystemet bör begränsas i de nordiska länderna. De förespråkade bland annat den svensk-finska modellen och menade att det inte bör finnas kvalitativa begränsningar, vilket skulle främja testationsfriheten.⁵⁸ Lagharmonisering motiverade de med att det är vanligt att nordiska medborgare gifter sig med medborgare från andra nordiska länder eller att nordiska medborgare har hemvist i ett nordiskt land och äger egendom i ett annat. Rörligheten bör alltså inte begränsas, inte minst mellan länder som har liknande kultur.⁵⁹ Däremot uppfattade Agell och Lødrup ett svalt politiskt intresse av en sådan harmonisering, vilket även Brattström och Singer har noterat⁶⁰.

Carl Lindbom menade att förutsättningarna för ett nordiskt lagstiftningssamarbete har ändrats sedan det tillkom. På 1800-talet och tidigt 1900-tal såg de nordiska lagstiftarna ett egenvärde i nordisk harmonisering. Under Lindboms 1970-tal fanns ett behov av att bland annat reglera den förändrade nordiska arbetsmarknaden och Lindbom ansåg att det var orimligt att de nordiska länderna skulle vara tvungna att samarbeta i frågor som kan uppkomma vid olika tidpunkter i respektive land. Han menade att det istället var bättre att bedriva ett ”nordiskt lagstiftningssamarbete i obundna former och utan i förväg uppställda krav på harmonisering” för att kunna främja den nordiska samhörigheten.⁶¹ Justitierådet Johan Danelius tycks tänka i liknande banor idag och menade att dagens nordiska samhörighet inte sker på en ren politisk nivå utan bygger på enskilda individers eller arbetsgruppers drivkrafter. Danelius underströk därmed på betydelsen av ”soft law”-projekt för att kunna hålla samman den nordiska rättsgemenskapen och att det handlar mer om vad de nordiska juristerna, och

⁵⁷ Frantzen, s. 14.

⁵⁸ Agell och Lødrup s. 44.

⁵⁹ Agell och Lødrup, s. 8 f.

⁶⁰ Se Agell och Lødrup, s. 12 f. samt Brattström och Singer, s. 200.

⁶¹ Lindbom, s. 274 ff. Citat från Lindbom, s. 278.

inte de nordiska politikerna, har för ambitioner för utvecklingen av
rättsgemenskapen.⁶²

⁶² Danelius, s. 13 f.

5 Slutsatser

Nedan kommer en diskussion att föras gällande den svenska laglotten respektive den norska pliktdelens funktion samt möjligheten till nordisk harmonisering.

Argument för att laglotten borde slopas till förmån för testationsfriheten är bland annat att arvlåtare skulle få en större möjlighet att testamentera egendom på ett sätt som passar den egna familjesituationen vilket enligt mig är ett tungt argument för en lagändring. Genom en mer utvidgad testationsfrihet kan arvlåtare testamentera mer egendom till en bröstarvinge som har större behov än andra bröstarvingar, eller mer egendom till sin efterlevande make eller sambo. Idag ser familjekonstellationerna inte ut som tidigare och laglotsregleringen har inte riktigt hängt med, även om en testator fortfarande fritt kan testamentera hälften av kvarlåtenskapen. De flesta bröstarvingarna är i 50-årsåldern när deras föräldrar dör och de känner inte samma ekonomiska tillhörighet med sina föräldrar. De har heller inte samma ekonomiska behov av att arva dem.

Argument mot en större testationsfrihet är bland annat att risken för särbehandling finns, inte minst mot särkullbarn. Detta torde dock inte ha någon större betydelse i en situation där alla bröstarvingar och särkullbarn har en relativt god ekonomi. Däremot finns det även en social aspekt inom laglotten; risken finns att särbehandling skulle kunna leda till utanförskap, konflikter och missnöje inom familjen. Å ena sidan finns risken med fri testationsfrihet att arvlåtaren kan pressa sina barn genom att hota med att göra dem arvlösa, eller förbise bröstarvingar som har ett större försörjningsbehov. Å andra sidan uppmuntrar fri testationsfrihet barnen att ta hand om sina föräldrar på ålders höst.

Samtidigt har Erixon och Ohlsson visat att det inte är så vanligt att testatorer vill särbehandla sina barn eller överträda laglotten. Dagens gällande lagar

och sociala normer kan vara något som påverkar testatorerna, men det är inte omöjligt att majoriteten av testatorerna vill behandla sina barn lika oavsett hur laglotsregleringen ser ut. Samtidigt skulle ekonomiskt svagare arvtagare riskera att bli mer utsatta om testationsfriheten utökades.

Ett annat argument som har presenterat mot en större testationsfrihet är att föräldrarna har en plikt att försörja sina barn och att detta ansvar även gäller efter döden. I norsk debatt menar man dessutom att bostadsmarknaden talar för pliktdelen. Utan pliktdelen finns risken att staten annars måste ombesörja de efterlevande. Problemet med detta argument är att pliktdelen skulle motiveras av marknadshänsyn som är relativt lättföränderlig. Laglotsregleringen bör vara konstant.

Lagloten utgör även ett skydd för efterlevande make om det finns gemensamma barn. Om det skulle råda fri testationsfrihet skulle arvlåtaren kunna göra sin efterlevande make arvlös förutom den andel som skyddas av basbeloppsregeln om barnen inte får någon laglott. Jag håller med om att den efterlevande makens behov talar för dagens laglotsinstitut även om det inte är vanligt att testatorer testamenterar bort egendom till nackdel för den efterlevande maken.

Ett annat av de huvudsakliga argumenten som har ansett motivera lagloten är att den ska främja rättvisa mellan bröstarvingar. Problemet med denna argumentation är att det enligt dagens svenska reglering är möjligt för testatorn att testamentera hälften av sin egendom till en av sina bröstarvingar. Detta kan leda till särbehandling, inte minst om kvarlåtenskapen uppgår till stora belopp. Jag tycker därför att rättviseargumentet inte bör tillmätas någon större betydelse eftersom det inte fullt ut uppfyller ett av sina syften. Rättviseargumentet har dock enligt min mening en större relevans i den norska debatten, där både gällande och kommande rätt stipulerar att bröstarvingarna ska ha rätt till 2/3 och efterlevande make 1/4 av dödsboets netto förutsatt att det finns tillräcklig med egendom som överstiger pliktdelens beloppsgräns och uppfyller

basbeloppsregeln. Den norska fria testationsdelen utgör inte alltid lika stora möjligheter till särbehandling som den svenska om testatorn efterlämnar make och bröstarvingar, framförallt vid delning av mindre dödsbon.

Argumentet om att den nordiska rättsgemenskapen ska värnas har framförts från både svenskt och norskt håll. Som ovan nämnt har det tidigare ansetts finnas ett egenvärde i att bevara nordisk rättsenlighet, men åtminstone sedan 1970-talet har flera kritiska röster gjort sig hörda. En av de stora svårigheterna med att främja den nordiska rättsgemenskapen är att det inte tycks finnas något större politiskt intresse, trots att den används som argument för laglotten. Hittills har inte två nordiska länder samtidigt arbetat fram en ny arvslagstiftning. Jag menar, i likhet med andra debattörer, att argumentet för att bevara nordisk rättsgemenskap får betydelse först när två eller flera nordiska länder samtidigt arbetar fram en ny lagstiftning. Det ter sig något märkligt att politikerna i Sverige talade om, och fortfarande hänvisar till, bland annat norsk arvsrätt under 80-talet och att den norska kommittén flera årtionden senare motiverade bevarad laglott med att Sverige inte har ändrat sin lagstiftning. Sverige och Norge bakbinder varandra genom denna argumentation vilket försvårar en rättsutveckling som följer samhällsutvecklingen, även om viss rättsenlighet består mellan länderna.

Jag föreslår att den svenska laglottens belopp borde begränsas i likhet med kommande norsk rätt, eller att andelen minskas i likhet med dansk rätt. På så vis främjas testationsfriheten samtidigt som laglottens skyddande funktion för ekonomiskt svagare individer bevaras. Just skyddsbehovet, både för bröstarvingar och efterlevande make, anser jag vara tillräckligt viktigt för att laglotten inte ska slopas helt.

Samtidigt tror jag att det ur ett rättsutvecklingsperspektiv är relativt osannolikt att en större förändring sker inom en snar framtid. I lagtexten värdesätts och skyddas laglotten genom bland annat det förstärkta laglottsskyddet och riksdagen har visat sig vara motvillig att ändra

inställning till en ändring av laglotten oavsett politisk majoritet. Denna motvillighet kan delvis bero på att det handlar om lagar och normer från medeltiden, vilka kan upplevas som svåra att ändra utan eftertanke. Dessutom fungerar dagens laglotsinstitut relativt väl och erbjuder viss flexibilitet vilket också talar mot en större förändring för laglotten; inte minst i svensk rätt utgör laglotten inget absolut hinder mot testationsfriheten eftersom bröstarvingarna bland annat kan göra ett arvsavstående, avsäga sig arvet eller välja att inte klandra ett testamente som inskränker laglotten. Även norsk rätt har liknande regleringar. Här kan vi se spår från den medeltida svenska regleringen då bröstarvingarna skulle ge ett uttryckligt samtycke för att laglotten skulle kunna inskränkas. Idag kan det istället räcka med ett ”tyst medgivande” exempelvis genom att inte klandra ett testamente. Jag tycker att detta talar för att den lagtekniska utformningen av laglotten bör bevaras, även om det innebär att testatorn inte kan bestämma fritt över sin egendom och att laglotten enbart kan överskridas på bröstarvingarnas villkor.

Med tanke på att riksdagen och Stortinget motiverar laglotten respektive pliktdelen med argumentet om en nordisk rättsenlighet är det tänkbart ett större, gemensamt engagemang från forskare och akademiker i Norden gällande specifikt laglotten för att komponera en ”soft law” kan ändra den annars rigida inställningen. En av de stora svårigheterna med att uppnå en sådan ”soft law” är dock att vissa menar att det finns två undergrupper i den nordiska rättsfamiljen.

Vissa extrema fall, som där en bröstarvinge har begått allvarigare brott mot sin förälder som inte har lett till dennes död, kan visserligen tala för en ändring av lagen men jag tycker inte att det är av tillräcklig betydelse för att laglotsregleringen i sig skulle ändras. Det är intressant att regeringen i prop. 1990/91 tycks ha fokuserat på situationer då arvlåtaren ska ha avlidit efter en brottslig handling för att förverkande ska komma i fråga. Jag anser att laglotten är alltför beskyddad av bestämmelserna om förverkande av arv och att regleringen behöver ses över på nytt. Det är orimligt att dödsboet måste

överlåta en del av sin egendom till en bröstarvinge som har begått ett allvarligare brott mot arvlåtaren. Norsk rätt utgör ett gott exempel på hur en bättre reglering gällande förverkande av arv kan formuleras.

Den gällande rätten utmanas ständigt av nya rättsfall och förändrade förutsättningar i samhället. Det är inte omöjligt att arvsrätten står inför vissa förändringar i framtiden och det ska bli spännande att se hur lagstiftaren tar sig an dessa utmaningar.

Käll- och litteraturlförteckning

KÄLLOR

Offentligt tryck

Sverige

Utredningsbetänkanden

SOU 1981:85 Äktenskapsbalk.

Propositioner och regeringsskrivelser

Prop. 1969:124 med förslag till lag om ändring i ärvdabalken, m.m.

Prop. 1986/87:1 Äktenskapsbalk m.m.

Prop. 1990/91:194 om förverkande av rätt att ta arv, m.m.

Utskottsbetänkanden

Bet. 2018/19:CU7 Civilutskottet.

Övrigt riksdagstryck

Mot. 2018/19:1862, Borian Åberg (m), Avskaffande av laglotten.

Norge

Offentliga utredningar

NOU 2014:1 Ny arvelov.

Propositioner

Prop. 107 L (2017–2018) Lov om arv og dødsboskifte (arveloven).

Övrigt riksdagstryck

Referat nr. 74, 14 mai, sesjonen 2018–2019.

Rättsfall m.m.

Sverige

Svea hovrätt, mål B 8032-17, dom 2018-02-27.

LITTERATUR

Agell, Anders och Lødrup, Peter: *Äktenskapsrätten och successionsrätten i de fem nordiska länderna: om möjligheterna och nyttan av lagharmonisering: en sammanfattande rapport*. København 2002.

Asland, John: 'Kan pliktdele arve forsvares i en moderne arverett?' *Idunn* 2012 s. 161–183.

Brattström, Margareta och Singer, Anna: *Rätt arv: fördelning av kvarlåtenskap*. Uppsala 2015.

Danelius, Johan: 'Svensk Juristtidning och nordiskt juridiskt samarbete.' *SvJT* 2016 s. 1–14.

Eriksson, Anders: *Arv och testamente*. Stockholm 2008.

Eriksson, Anders: 'Några problem med anknytning till 1987 års familjerättsreform.' *SvJT* 1989 s. 321–335.

Erixson, Oscar och Ohlsson, Henry: 'Förmögenhet – mina pengar eller släktens?' *Ekonomisk debatt* 2015:2 s. 17–27.

Frantzen, Tortstein: 'Overordnet redegjørelse for det norske arvelovutvalgets arbeid', i: Nordisk Ministerråd, *Utviklingen i nordisk arverett – tegn i tiden*. Köpenhamn 2013 s. 9–15.

Haftström, Gerhard: *Den svenska familjerättens historia*. Lund 1974.

Hambro, Peter: *Arveloven: kommentarsutgave*. Oslo 2007.

Hambro, Peter: 'Forhåndssamtykke til et pliktdelskrenkende testament.' *Idunn* 2013 s. 275–317.

Kleineman, Jan: 'Rättsdogmatisk metod', i: Nääv, Maria och Zamboni, Mauro (red.), *Juridisk metodlära*. Lund 2018 s. 21–46.

Lind, Göran: 'Utmaningar inom familjerätten.' *SvJT* 2016 s. 67–86.

Lind, Göran och Walin, Gösta: *Ärvdabalken: en kommentar. Del I (1–17 kap.): arv och testamente*. Stockholm 2016.

Lindbom, Carl: 'Den nordiska rättenhetens problem i dag.' *SvJT* 1973 s. 273–278.

Lødrup, Peter: *Nordisk arverett: et sammenlignende studie av dansk, finsk, islandsk, norsk og svensk rett med drøftelser av harmoniseringsmuligheter og reformbehov*. Nordisk Ministerråd. Köpenhamn 2002.

Valguarnera, Filippo: 'Den komparativa metoden', i: Nääv, Maria och Zamboni, Mauro (red.), *Juridisk metodlära*. Lund 2018 s. 143–176.